

۱- نام تصنیف : مرغ سحر

۲- سازنده آهنگ : مرتضی نی داوود

۳- سراینده شعر آهنگ : محمد تقی بهار (ملک الشعراى بهار)

۴- گام دربرگیرنده آهنگ تصنیف : ماهور

۵- ضرب آهنگ : $\frac{6}{8}$

۶- گوشه‌ها و تیکه‌های شکل‌دهنده ساختار تصنیف :

الف : درآمد ماهور

ب : داد

پ : شکسته

ت : دلکش

ث : قرچه

ج : رضوی

۷- جدول نمایش نت شاهد گوشه‌های شکل‌دهنده تصنیف در گام‌های مختلف

چپ کوك		راست کوك		نام گوشه
گام Re	گام Do	گام Sol	گام Fa	
Re	Do	Sol	Fa	درآمد ماهور
Mi	Re	La	Sol	داد
La	Sol	Re	Do	شکسته
La	Sol	Re	Do	دلکش
Do	Si _b	Fa	Mi _b	قرچه
Re	Do	Sol	Fa	رضوی

شعر تصنیف

گوشه‌های شکل دهنده ساختار تصنیف

۱- مرغ سحر ناله سر کن، داغ مرا تازه تر کن

۲- ز آه شرربار، این قفس را،

۳- برشکن و زیر و زیر کن

درآمد ماهور

(درجهٔ اول تا سوم و سپس به اول)

۳- بلبل پر بسته ز کنج قفس درآ

۴- نغمهٔ آزادی نوع بشر سرا

۵- وز نفسی عرصهٔ این خاک توده را

۶- پر شرر کن، ناله سر کن

داد و

فرود به ماهور

(درجهٔ دوم تا پنجم و سپس به اول)

۷- ظلم ظالم، جور صیاد

۸- آشیانم، داده بر باد

۹- ای خدا، ای فلک، ای طبیعت

۱۰- شام تاریک ما را سحر کن

شکسته و

فرود به ماهور

(درجهٔ پنجم تا ششم و سپس به اول)

۱۱- نوبهار است، گل به بار است

۱۲- ابر چشمم ژاله بار است

۱۳- این قفس چون دلم تنگ و تار است

۱۴- شعله فکن در قفس ای آه آتشین

۱۵- دست طبیعت گل عمر مرا مچین

۱۶- جانب عاشق نگه ای تازه گل از این

دلکش

دلکش

قرچه

رضوی

دلکش (پنجم تا هشتم، اکتاو و برگشت به اول)

۱۷- بیشتر کن، بیشتر کن، بیشتر کن

۱۸- مرغ بیدل، شرح هجران، مختصر، مختصر کن

فرود به ماهور

(درجهٔ ششم و برگشت به اول)

بخش و تجزیه شعر بر اساس ضرب آهنگ $\frac{6}{8}$

در صورتیکه کلماتِ ابیاتِ شعر تصنیف مذکور را بر اساس میزانهای دو ضربی (در هر میزان ۲ نت سیاه نقطه‌دار) به گونه‌ایی جداسازی و تفکیک کنیم تا ضرب اول هر میزان و بخش اول کلمه (یا نیم کلمه) ایی از شعر منطبق شوند، باید برای هر میزان دو ضربی $\frac{6}{8}$ در این تصنیف اینگونه بشماریم:

(۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶)

پس هنرجو برای اجرای ضرب آهنگ صحیح هر میزان، باید کلیه کلمات و یا نیم کلماتی که در یک میزان قرار گرفته را در زمان ۲ ضرب اجرا نماید.

مثلاً: (مُـرغ سَحـر) = یک میزان دو ضربی
(۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶)

و برای نیم کلمات مثل:

(اَشـیـم) (نَمـ) = دو میزان دو ضربی
(۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶) (۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶)

تذکر مهم: ضرب آهنگ تصنیف مذکور را می‌توان به دو صورت $\frac{3}{4}$ و یا $\frac{6}{8}$ ارزیابی نمود، و در صورتیکه بخواهیم به صورت کسر $\frac{3}{4}$ ارزیابی کنیم در هر میزان به جای شمارش (۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶) می‌توانیم بگوییم: (۱ و ۲ و ۳ و) و چون ملاک برای اجرای صحیح تصنیف، توجه به ضرب اول میزان است، در مفروض داشتن دو کسر در اینجا مشکلی پیش نمی‌آید ولی ضرب آهنگ همان $\frac{6}{8}$ است که توضیح داده شد.

جدول نمودارِ بخش و تجزیه کلماتِ شعر بر اساس ضرب آهنگ $\frac{6}{8}$

ردیف	میزان اول	میزان دوم	میزان سوم	میزان چهارم
۱	مُرغِ سحر	نالِه سَر	کُن	
۱	داغِ مرا	تازه تر	کُن	
۲	زآه سَرَر	بار	این قفس	را
۲	بر شکنُ	زی	رُ زَبَر	کُن
۳	بلبل پَر	بسته ز کُن	جِ قفسِ دَر	آ
۴	نغمه آ	زادی نو	عِ بشرِ سَر	آ
۵	وَز نَفَسی	عَرصه این	خاک توده	را
۶	پُر سَرَر	کن	نالِه سَر	کُن
۷	ظَلَم ظا	لِم	جورِ ص	یاد
۸	آشیا	نَم	داده بَر	باد
۹	ای خدا	ای فلک	ای طَبی	عَت
۱۰	شامِ تا	ریکِ ما	را سَحَر	کُن
۱۱	نوبها	رَ است	گل به با	رَ است
۱۲	آبرِ چَش	مَم	زآله با	رَ است
۱۳	این قفس	چونِ دِلَم	تنگ و تا	رَ است
۱۴	شعله فکن	در قفسِ ای	آه آت	شین
۱۵	دستِ طَبی	عَتِ گلِ عُم	رِ مرآه	چین
۱۶	جانبِ عا	شِقِ نگه ای	تازه گلِ آ	زین
۱۷	بیشتر	کُن	بیشتر	کُن
۱۷	بیشتر	کُن		
۱۸	مرغِ بی	دل	شرحِ هج	ران
۱۸	مُختَصِر	مُختَصِر	کُن	

بند دوم شعر تصنیف مرغ سحر

۱- عمر حقیقت به سر شد،

۱- عهد و وفا بی اثر شد

۲- ناله عاشق، ناز معشوق،

۲- هر دو دروغ و بی ثمر شد

۳- راستی و مهر و محبت فسانه شد

۴- قول و شرافت همگی از میانه شد

۵- از پی دزدی، وطن و دین بهانه شد

۶- دیده تر کن، ناله سر کن

۷- ای دل تنگ ناله سر کن،

۷- وز قوی داستان حذر کن

۸- ساغر اغنیا پر می ناب،

۸- جام ما پر ز خون جگر شد

۹- ساقی گل چهره بده آب آتشین

۱۰- پرده دلکش بزن ای یار دلنشین

۱۱- ناله بر آراز قفس ای بلبل حزین

۱۲- ناله بر آراز قفس ای بلبل حزین

۱۳- کز غم تو، سینه من، پر شرر شد

۱۴- کز غم تو، سینه من، پر شرر، پر شرر شد

گوشه های شکل دهنده ساختار تصنیف

درآمد ماهور

(درجه اول تا سوم و سپس اول)

داد و فرود به ماهور

(درجه دوم تا پنجم و سپس به اول)

شکسته

دلکش و قرچه

دلکش و قرچه

رضوی

دلکش (درجه پنجم تا هشتم و برگشت به اول)

فرود به ماهور

(درجه ششم و برگشت به اول)

جدول نمودار بخش و تجزیه کلمات بند دوم شعر تصنیف مرغ سحر بر اساس ضرب آهنگ $\frac{6}{8}$

ردیف	میزان اول	میزان دوم	میزان سوم	میزان چهارم
۱	عُمَرِ حَقِي	قَت به سَر	شد	
۱	عَهْد و وفا	بی آثَر	شد	
۲	نالِه عا	شِق	نازِ مَع	شوق
۲	هر دو دُرُو	عُ	بی ثَمَر	شد
۳	راستی	بهر و مَح	بَت فسانه	شد
۴	قول و شرا	قَت همگی	از میانه	شد
۵	از پی دُز	دی، وَطَن و	دین بهانه	شد
۶	دیده تَر	کن	نالِه سَر	کن
۷	ای دل	تَنگ	نالِه سَر	کن
۷	وز قوی	دَس	تان حَذَر	کن
۸	ساغر	اَغِنیا	پُر می	ناب
۸	جام ما	پرزخو	نِ جگر	شد
۹	ساقی گل	چهره بده	آب آت	شین
۱۰	پرده دل کَش بزن ای	یارِ دِل نِ	شین	
۱۱	نالِه برآر	از قفس ای	بَلبِلِ حَ	زین
۱۲	نالِه برآر	از قفس ای	بَلبِلِ حَ	زین
۱۳	کز غم	تو	سینَه	مَن
۱۳	پُر شَرَر	شد		
۱۴	کز غم	تو	سینَه	مَن
۱۴	پُر شَرَر	پُر شَرَر	شد	

در اجرای تصنیف مرغ سحر، جهت تنوع در اشعار، می توان از بخش اول و یا دوم اشعار

تصنیف استفاده نمود.